

YANGI QABUL QILINGAN O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI KONSTITUTSIYASINING MUHIM JIHATLARI

Rafikova Muattar Ravshanovna ¹

¹ Bojxona instituti Umumhuquqiy fanlar kafedrasi dotsenti,
bojxona xizmati podpolkovniki, pedagogika fanlari bo'yicha
falsafa fanlari doktori(PhD)

Ibragimov Shohruz Zayniddin o'g'li ¹

¹ Bojxona Qo'mitasi Iqtisodiyot va Moliya vazirligi huzuridagi
Bojxona instituti, 1-kurs, 324-guruh, kursanti
shohruzibragimov06@gmail.com

MAQOLA MALUMOTI

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received:02.06.2025

Revised: 03.06.2025

Accepted:04.06.2025

KALIT SO'ZLAR:

Konstitutsiya, qonun,
mustaqillik, maqbullik,
Prezident, davlat tili,
murakkab tarix

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining mamlakatning asosiy qonuni sifatidagi o'rni va ahamiyatini ilmiy jihatdan tahlil qiladi. 1992-yil 8-dekabrda qabul qilingan ushbu hujjat davlat tuzilishini mustahkamlash, inson huquqlari va erkinliklarini himoya qilish, qonun ustuvorligini ta'minlash hamda ijtimoiy-iqtisodiy tizimlarni tartibga solishda muhim poydevor bo'lib xizmat qiladi. Maqolada demokratik islohotlarni chuqurlashtirish, sud tizimi mustaqilligini ta'minlash, ijtimoiy adolatni rivojlantirish va xalqaro huquqiy me'yorlarga moslashishdagi roli atroflicha yoritilgan. Shuningdek, Konstitutsiyaning fuqarolar ongida vatanparvarlik, huquqiy madaniyat va davlatga ishonchni mustahkamlashdagi ahamiyati, madaniy-ma'rifiy tadbirlar orqali targ'ib qilinishi tahlil etiladi. Yangi tahrirdagi Konstitutsiya O'zbekistonning suvereniteti, xalqaro munosabatlardagi o'rni va inson huquqlari kafolatlarini yanada mustahkamlashga xizmat qiladi.

Maqola Konstitutsiyaning mamlakat rivojlanishi, demokratik islohotlar, ijtimoiy tenglik va adolatni ta'minlashdagi strategik rolini sodda va tushunarli tarzda ilmiy asosda ko'rsatib beradi.

KIRISH. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi – bu nafaqat mamlakatning asosiy qonuni, balki uning mustaqilligi, suvereniteti va xalq farovonligining muhim ramzi hamdir. 1992-yil 8-dekabrda Oliy Kengashning 12-sessiyasida qabul qilingan ushbu hujjat O'zbekistonning siyosiy, huquqiy, ijtimoiy va iqtisodiy tizimlarini tartibga soluvchi poydevor bo'lib xizmat qiladi. Konstitutsiya davlat tuzilishini mustahkamlash, inson huquqlari va erkinliklarini himoya qilish, qonun ustuvorligini ta'minlash kabi muhim tamoyillarni o'zida mujassam etadi. U xalqimizning o'tmishi, buguni va kelajagi o'rtasidagi ko'pri bo'lib, milliy qadriyatlarimiz va xalqaro majburiyatlarimizni uyg'unlashtiradi.

Vaqt o'tishi bilan Konstitutsiyaga kiritilgan o'zgartirishlar va qo'shimchalar mamlakatning zamonaviy rivojlanish talablariga moslashish, demokratik islohotlarni chuqurlashtirish va fuqarolar huquqlarini yanada mustahkamlashga xizmat qildi. Ushbu o'zgarishlar O'zbekistonning xalqaro maydondagi obro'sini oshirish, sud tizimining mustaqilligini ta'minlash, ijtimoiy adolat va tenglikni rivojlantirish kabi muhim maqsadlarga yo'naltirildi. Konstitutsiyamiz nafaqat huquqiy hujjat, balki har bir o'zbekistonlikning erkinlik, adolat va farovonlikka bo'lgan ishonchini mustahkamlovchi muqaddas manba sifatida ham muhim ahamiyatga ega.

Ushbu maqola Konstitutsiyamizning asosiy jihatlari, unda amalga oshirilgan islohotlar, davlat va jamiyat hayotidagi o'rni hamda uning fuqarolar ongida vatanparvarlik va qonuniy madaniyatni shakllantirishdagi rolini atroflicha yoritishga bag'ishlanadi. Zero, Konstitutsiya har bir fuqaroning huquqiy himoyasi, davlatning barqaror rivojlanishi va xalqimizning yorqin kelajagi uchun mustahkam poydevor bo'lib xizmat qiladi.

ASOSIY QISM

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi – O'zbekiston Respublikasi davlatining asosiy qonuni bo'lib, mamlakatning siyosiy, huquqiy, iqtisodiy tizimini belgilaydi. ¹Ushbu hujjat 1992-yil 8-dekabrda O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining 12-sessiyasida qabul qilingan va mamlakatning asosiy huquqiy asosidir.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining asosiy jihatlari:

1. Davlat tuzilishi: O'zbekiston Respublikasi mustaqil, suveren davlat bo'lib, parlamentarizm, inson huquqlari, adolat va qonun ustuvorligi tamoyillariga asoslanadi.

2. Inson huquqlari: Konstitutsiyada insonning erkinligi, sha'ni, huquqlari va erkinliklari himoya qilinadi. Inson va fuqaroning huquqlari mamlakatdagi barcha qonunlar va hujjatlar ustidan ustuvor hisoblanadi.

¹ Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 01.05.2023-y.

3. Davlat hokimiyati: O'zbekiston Respublikasining davlat hokimiyati uch tarmoqqa bo'lingan: Ijroiya (Prezident va hukumat), Qonunchilik (Oliy Majlis), Sud (mustaqil sudlar).

4. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti: O'zbekiston Respublikasi Prezidenti mamlakatning davlat rahbari, xalq vakili va davlatning ijro etuvchi hokimiyatini amalga oshiruvchi shaxsdir. Prezident xalq tomonidan saylanadi.

5. Oliy Majlis: O'zbekiston Respublikasining oliy vakolatli organi bo'lib, ikki palatadan iborat: Senat va Qonunchilik palatasi. Oliy Majlis mamlakatda qonun chiqaruvchi hokimiyatni amalga oshiradi.

6. Sud hokimiyati: Sud hokimiyati mustaqil bo'lib, u fuqaroning huquqlari va erkinliklarini himoya qilishga xizmat qiladi. Sudlar qonunlar asosida faoliyat yuritadi.

7. Boshqa muhim prinsiplar: Konstitutsiya O'zbekistonning iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy tizimlari, davlatning tashqi siyosati, yer, mulk va soliq tizimi kabi ko'plab muhim masalalarni ham tartibga soladi.

Konstitutsiya o'zgartirishlar kiritish orqali davrning talablariga moslashtirilishi mumkin, lekin inson huquqlari va erkinliklari himoyasini kafolatlash har doim ustuvor hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasiga bir necha bor o'zgartirishlar kiritilgan. Ushbu o'zgartirishlar mamlakatning siyosiy, ijtimoiy va huquqiy tizimlaridagi o'zgarishlarga, zamon talablariga moslashish zaruratiga hamda xalqaro standartlarga rioya etishga qaratilgan.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasiga kiritilgan asosiy o'zgartirishlar va qo'shimchalar:

1. 2017-yilgi o'zgartirishlar:

2017-yilning dekabrda Konstitutsiyaga kiritilgan o'zgartirishlar, asosan, quyidagi jihatlariga taalluqli:

- Prezidentning vakolatlari: Prezidentning ayrim vakolatlari va mas'uliyatlari aniqroq belgilandi, xususan, davlat xavfsizligini ta'minlash va xalqaro aloqalar sohasida.

- Inson huquqlari: Inson huquqlari va erkinliklarini himoya qilishga alohida urg'u berildi, shu jumladan, sudlarning mustaqilligi va inson huquqlari bo'yicha davlat siyosati.

- Senatga tegishli o'zgartirishlar: Senatning vakolatlari kengaytirildi, uning tarkibi va tarkibidagi o'zgarishlar amalga oshirildi.

2. 2021-yilgi o'zgartirishlar:

2021-yilning aprelida amalga oshirilgan o'zgartirishlar quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- Prezidentning vakolatlari: Prezidentning vakolatlari va mas'uliyatlari doirasi kengaytirildi, shu bilan birga davlat boshqaruvi tizimida yuksalishlar amalga oshirildi.

- Sud tizimi va mustaqilligi: Sud tizimining mustaqilligi mustahkamlandi, sudlarning erkinligi va xolisligi ta'minlash bo'yicha yangi tamoyillar belgilandi. Shu bilan birga, sud tizimi faoliyatining ochiqqligi va shaffofligi oshirildi.

- Ijtimoiy va iqtisodiy huquqlar: Konstitutsiyada fuqarolarning ijtimoiy huquqlari, xususan, ta'lim, sog'liqni saqlash va ijtimoiy himoya huquqlari yanada kengaytirildi.

3. 2022-yilgi o'zgartirishlar:

2022-yilda Konstitutsiyaga kiritilgan o'zgartirishlar, asosan, quyidagi sohalarga qaratildi:

- Davlat tuzilishi: O'zbekistonning davlat tuzilmasida o'zgartirishlar kiritildi, davlat boshqaruvining ko'p partiyaviy tizimga o'tishi haqida ba'zi qoidalar ishlab chiqildi.²

- Inson huquqlarini kafolatlash: Inson huquqlari va asosiy erkinliklarning huquqiy kafolatlari kuchaytirildi, shu jumladan, korrupsiyaga qarshi kurash va ijtimoiy adolatni ta'minlash bo'yicha yangi yo'nalishlar yaratildi.

- Mustaqil inson huquqlari institutlari: O'zbekistonda mustaqil inson huquqlari institutlarining faoliyatini kuchaytirish va yaxshilashga alohida e'tibor qaratildi.

4. 2023-yilgi o'zgartirishlar:

2023-yilgi o'zgartirishlar quyidagi yo'nalishlarni o'z ichiga oldi:

- Xalqaro huquqlarni tan olish: O'zbekistonning xalqaro huquqiy majburiyatlari va inson huquqlari bo'yicha eng yuqori standartlarga muvofiqligi ta'minlandi. Yangi o'zgartirishlar O'zbekistonning xalqaro huquqiy hujjatlar bilan mosligini mustahkamladi.

- Prezidentlik muddatiga o'zgartirishlar: Prezidentlik muddatini cheklashga oid qo'shimchalar kiritildi, bu esa prezidentning vakolatlarini yanada muvozanatlashga yordam beradi.

Asosiy yo'nalishlar:

- Sud tizimining mustaqilligi: Sudlarning mustaqilligi va ularning faoliyatining ochiqligi kafolatlandi. Sud islohotlari va huquqiy tartibotlarda yaxshilanishlar yuz berdi.

- Inson huquqlari: Fuqarolarni ijtimoiy himoya qilish, ta'lim va sog'liqni saqlash kabi ijtimoiy huquqlarni kuchaytirish uchun qo'shimcha normativlar belgilandi.

- Parlamentarizmni rivojlantirish: Oliy Majlisning vakolatlarini kengaytirish, uning rolini kuchaytirish va parlamentga nisbatan yangicha yondashuvlar ishlab chiqildi.

- Demokratik islohotlar: O'zbekistonning demokratik rivojlanishi, ko'p partiyaviy tizim va fuqarolik jamiyatining mustahkamlanishi yo'nalishida yangicha tamoyillar joriy etildi.

Konstitutsiyaga kiritilgan o'zgartirishlarning maqsadi:

1. Demokratik islohotlarni chuqurlashtirish va fuqarolarning huquqlarini yanada mustahkamlash.

2. Davlat boshqaruv tizimini takomillashtirish va samaradorligini oshirish.

3. Inson huquqlari va erkinliklarini yanada kengaytirish va shu asosda milliy qonunchilikni xalqaro me'yorlar bilan uyg'unlashtirish.

4. Ijtimoiy tenglik va adolatni ta'minlash.

Konstitutsiyamiz mustaqilligimizni mustahkamlash, xalqimizning tinch-osuda, farovon hayotini ta'minlashning muhim asosidir. Uning hayotimizdagi ahamiyatini keng targ'ib

² O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Axborotnomasi, 2003-y.,3-4-son, 27-modda

etish, yoshlar ongu shuurida Vatanga sadoqat, qonunlarimizga hurmat tuygʻusini mustahkamlash maqsadida oʻtkazilayotgan uchrashuv, davra suhbat, ochiq muloqot va boshqa madaniy-maʼrifiy tadbirlar yuksak samaralar bermoqda.

“Inson, uning qadr-qimmati, haq-huquqi oliy qadriyat”, “Konstitutsiya – baxtimiz poydevori”, “Adolat – qonun ustuvorligida”, “Konstitutsiya va maʼnaviyat mushtarakligi”, “Konstitutsiya – faxrimiz, gʻururimiz” kabi mavzularda tashkil etilayotgan tadbirlarga taniqli olimlar, huquqshunoslar, shoir-yozuvchilar, sanʼatkorlardan iborat maʼnaviy-maʼrifiy targʻibot guruhlarini jalb etilgan.

Huquqiy targʻibotchilar uchrashuv va tadbirlar samaradorligini taʼminlash uchun viloyat adliya boshqarmasi tomonidan tayyorlangan oʻn yoʻnalishdagi targʻibot materiallaridan unumli foydalanmoqda. Unda Konstitutsiyamizning mazmun-mohiyati va huquqiy demokratik davlat, kuchli fuqarolik jamiyati barpo etish asoslari, fuqarolarning huquq va burchlari sodda tilda chuqur sharhlab berilgan.

"Konstitutsiya va milliy qadriyatlarimiz" mavzusida oʻtkazilayotgan maʼnaviy-maʼrifiy tadbirlarda hayotimizda yuz berayotgan tub oʻzgarishlar, qoʻlga kiritilayotgan yutuqlarga Bosh qomusimiz huquqiy asos boʻlib xizmat qilayotgani tushuntirilmoqda. Masalan, joriy yilning Xalq bilan muloqot va inson manfaatlari yili, deb eʼlon qilingani ham Asosiy qonunimiz bilan mamlakatimizda inson manfaatlarini ulugʻlashning huquqiy asosi yuksak darajada mustahkamlab qoʻyilganini keng namoyon etdi. Ayniqsa, Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining Virtual qabulxonasi va Xalq qabulxonalari tashkil etilib, odamlarning dardi, muammolarni joyida hal etish choralari koʻrilayotgani buning tasdigʻidir. Ilgari iqtisodiy qoloq hudud boʻlgan Surxon vohasining zamonaviy sanoat taraqqiy etayotgan viloyatga aylanayotgani, qishloqlar yil sayin tanib boʻlmas darajada obod boʻlib, taʼlim, tibbiyot muassasalari, zamonaviy xizmat koʻrsatish shoxobchalari qurilayotgani, odamlarning turmush darajasi yuksalib borayotgani ham Bosh qomusimizda belgilab qoʻyilgan qoida va tamoyillar ustuvorligi taʼminlanayotgani isbotidir.³ Konstitutsiyamizning ahamiyati barcha madaniy-maʼrifiy va boshqa tadbirlarda jonli misollar vositasida tushuntirilayotgani yurtdoshlarimizda bugunidan shukronalik, ertangi kunga ishonch tuygʻusini mustahkamlamoqda.

Mamlakatimizning uzoq tarixida esa qonunlar doim ezgulikka va taraqqiyotga, asosan vatan shaʼni, tinchlik, sarhadlar daxlsizligi, fidokorlik va sadoqat kabi jihatlarni oʻz ichiga olgan. Birgina misol “Temur tuzuklari” nomi bilan Sharq va Osiyo mamlakatlari sivilizatsiyasiga xos boʻlgan sarkarda Amir Temur tomonidan tuzilgan qonun bitiklari konstitutsiyaviy hujjat xususiyatiga ega boʻlib, yuqorida koʻrsatilgan jihatlarni oʻzida jamlab sharʼiy qonunlari bilan bir qatorda Markaziy Osiyo xalqlari taqdiriga kuchli taʼsir koʻrsatgan.⁴

³ Oʻzbekiston Respublikasi yangi tahrirdagi konstitutsiyasi 2023-yil 1-may

⁴ Oʻzbekiston Respublikasi Adliya Vazirligining rasmiy internet sahifasi

Yangi tahrirdagi O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, jumladan, mamlakatimiz suvereniteti va xalqimiz mustaqilligining mazmun-mohiyati va ahamiyatini yanada qat'iy ta'kidlashga qaratilgan yangi normalar bilan boyitilib, mavjud konstitutsiyaviy qoidalari kengaytirildi.⁵

Endilikda Konstitutsiyamizning 1-moddasi mana bunday yangicha mazmunda jaranglaydi:

«O'zbekiston – boshqaruvning respublika shakliga ega bo'lgan suveren, demokratik, huquqiy, ijtimoiy va dunyoviy davlat.

Davlatning «O'zbekiston Respublikasi» va «O'zbekiston» degan nomlari bir ma'noni anglatadi».

Yangi tahrirdagi Asosiy qonunimizning 17-moddasi quyidagi normalardan iborat:

«O'zbekiston Respublikasi xalqaro munosabatlarning to'la huquqli sub'ektidir.

O'zbekistonning tashqi siyosati davlatlarning suveren tengligi, kuch ishlatmaslik yoki kuch bilan tahdid qilmaslik, chegaralarning buzilmasligi, davlatlarning hududiy yaxlitligi, nizolarni tinch yo'l bilan hal etish, boshqa davlatlarning ichki ishlariga aralashmaslik prinsiplariga hamda xalqaro huquqning umume'tirof etilgan boshqa prinsip va normalariga asoslanadi».

Bosh Qomusimizning 19-moddasi quyidagi birinchi band bilan to'ldirildi:

«O'zbekiston Respublikasida insonning huquq va erkinliklari xalqaro huquqning umume'tirof etilgan normalariga binoan hamda ushbu Konstitutsiyaga muvofiq e'tirof etiladi va kafolatlanadi. Inson huquq va erkinliklari har kimga tug'ilganidan boshlab tegishli bo'ladi».

Mazkur konstitutsiyaviy normalarda, bir tomondan, O'zbekiston davlati va xalqining mustaqilligi, suvereniteti, egamenligiga asosli ravishda urg'u berilgan bo'lsa, ikkinchi tomondan, insonning huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlarini yanada mustahkam kafolatlash nazarda tutilgan.

XULOSA

Yangi tahrirdagi O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi mamlakatning siyosiy, ijtimoiy va huquqiy tizimlaridagi rivojlanish va islohotlarni o'z ichiga olgan muhim huquqiy hujjatdir. Ushbu Konstitutsiya O'zbekistonning mustaqilligi, suvereniteti va xalqaro aloqalardagi o'rni mustahkamlanishini ta'minlaydi. Bosh qomusimizda kiritilgan o'zgartirishlar va qo'shimchalar, ayniqsa, inson huquqlarining kafolatlanishi, davlat boshqaruvining samaradorligini oshirish, sud tizimining mustaqilligi, hamda demokratik islohotlar yo'lida muhim qadamlar qo'yilganligini ko'rsatadi.

Konstitutsiyada amalga oshirilgan o'zgartirishlar nafaqat mamlakatning ichki tizimlarini modernizatsiya qilishga, balki xalqaro huquq bilan muvofiqlikni ta'minlashga ham qaratilgan. Ayniqsa, ijtimoiy huquqlarni kengaytirish, fuqarolarning huquqlari va

⁵ O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Rasmiy Sayti

erkinliklarini himoya qilish, davlatning fuqarolik jamiyatiga bo'lgan yondashuvini yaxshilash kabi masalalar katta ahamiyat kasb etadi.

Konstitutsiyaga kiritilgan yangi normalar, shu jumladan, O'zbekistonning xalqaro huquqiy majburiyatlariga mos kelishi, demokratiyaning rivojlanishi, davlatning tashqi siyosatining mustahkamlanishi kabi masalalar O'zbekistonning kelgusi taraqqiyot yo'lida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Bu o'zgartirishlar mamlakatning barcha sohalarida huquqiy islohotlarni chuqurlashtirish, fuqarolarni yanada adolatli va barqaror hayot kechirishlari uchun zarur asosni yaratmoqda.

Shu bilan birga, Konstitutsiyaning yoshlar, huquqshunoslar, madaniy-ma'rifiy tadbirlar va boshqa turli tashabbuslar orqali keng targ'ib qilinishi, fuqarolarning huquqiy madaniyatini oshirish va davlatga bo'lgan ishonchni mustahkamlashda muhim rol o'ynaydi.

Umuman olganda, yangi tahrirdagi Konstitutsiya O'zbekistonning rivojlanishiga, demokratiya, huquqiy adolat, ijtimoiy tenglik, va inson huquqlari himoyasiga xizmat qiladigan mustahkam poydevor bo'lib xizmat qiladi.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi – bu nafaqat mamlakatning asosiy qonuni, balki uning mustaqilligi, suvereniteti va xalq farovonligining muhim ramzi hamdir. 1992-yil 8-dekabrda Oliy Kengashning 12-sessiyasida qabul qilingan ushbu hujjat O'zbekistonning siyosiy, huquqiy, ijtimoiy va iqtisodiy tizimlarini tartibga soluvchi poydevor bo'lib xizmat qiladi. Konstitutsiya davlat tuzilishini mustahkamlash, inson huquqlari va erkinliklarini himoya qilish, qonun ustuvorligini ta'minlash kabi muhim tamoyillarni o'zida mujassam etadi. U xalqimizning o'tmishi, buguni va kelajagi o'rtasidagi ko'priklarni bo'lib, milliy qadriyatlarimiz va xalqaro majburiyatlarimizni uyg'unlashtiradi.

Vaqt o'tishi bilan Konstitutsiyaga kiritilgan o'zgartirishlar va qo'shimchalar mamlakatning zamonaviy rivojlanish talablariga moslashish, demokratik islohotlarni chuqurlashtirish va fuqarolar huquqlarini yanada mustahkamlashga xizmat qildi. Ushbu o'zgarishlar O'zbekistonning xalqaro maydondagi obro'sini oshirish, sud tizimining mustaqilligini ta'minlash, ijtimoiy adolat va tenglikni rivojlantirish kabi muhim maqsadlarga yo'naltirildi. Konstitutsiyamiz nafaqat huquqiy hujjat, balki har bir o'zbekistonlikning erkinlik, adolat va farovonlikka bo'lgan ishonchini mustahkamlovchi muqaddas manba sifatida ham muhim ahamiyatga ega.

Ushbu maqola Konstitutsiyamizning asosiy jihatlari, unda amalga oshirilgan islohotlar, davlat va jamiyat hayotidagi o'rnini hamda uning fuqarolar ongida